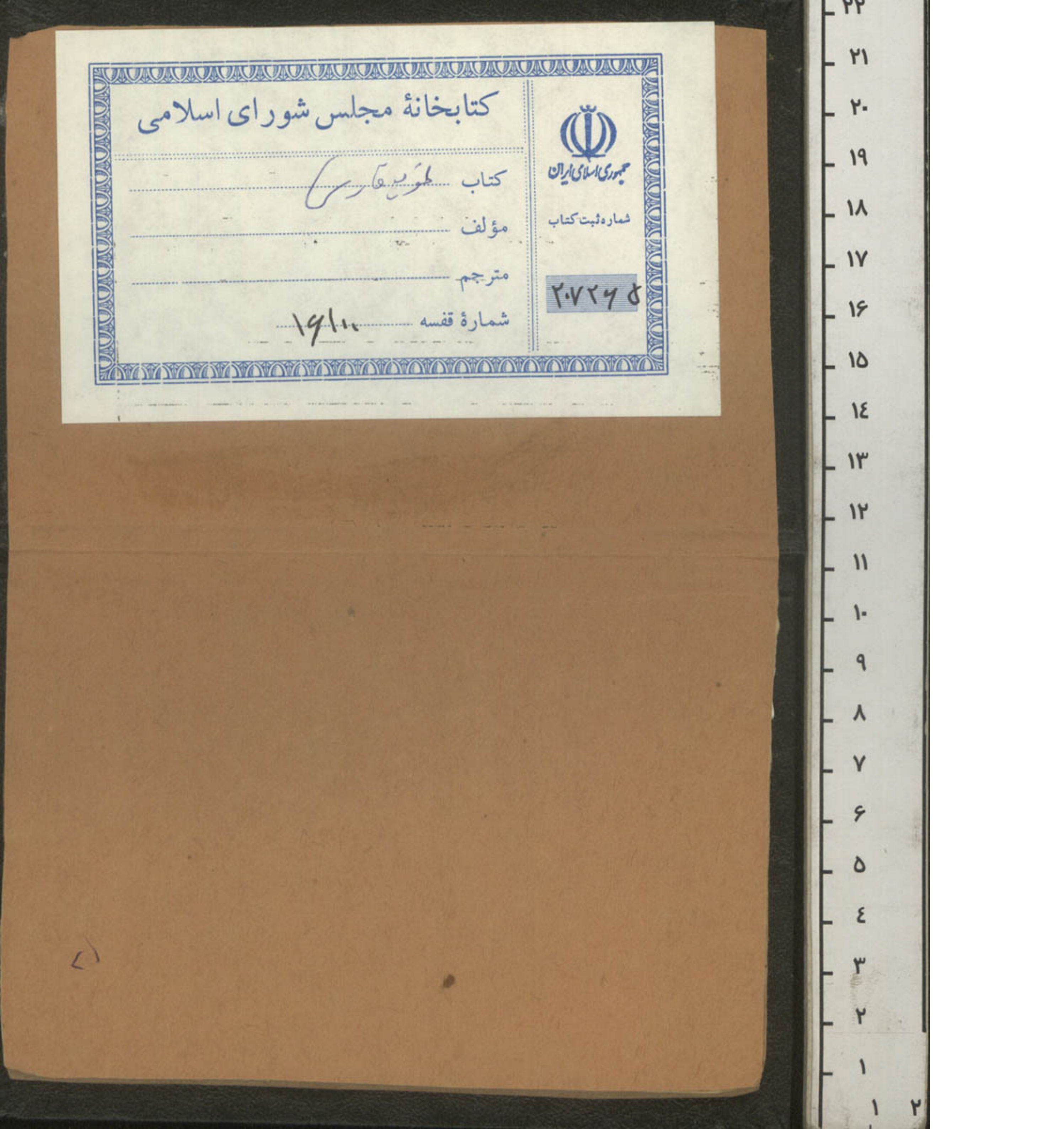

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران
کتاب طوی فارسی
مؤلف
مترجم
شمارهٔ قفسه ۱۶۱۰
شماره ثبت کتاب ۲۰۷۲۶۵

بسم الله الرحمن الرحيم

ويقول الموجب في عقد البيع بعتك هذا الفرس مثلا بعشرة
دنانير او يقول بعد ان ذكر الثمن والمثمن بعتك ما ذكر بما
ذكر ويقول القابل اشتريت هكذا او قبلت او رضيت او
اشتريت على النهج المذكور ويقول الموجب في بيع الشرط
بعتك هذا الكتاب بخمسة دنانير وشرطت عليك اني
اذا اعطيتك مثل الثمن الى المدة الفلانية فيكون لي خيار
الفسخ ويقول القابل بما مر ويقول الموجب في بيع السلم وهو المشتري
هنا بخلاف البيعين المذكورين اسلمت اليك هذا الدينار في

عشرين

او رضيت او قبلت او اشتريت على النهج المذكور

عشرين منا من الحنطة الموصوفة الى اربعة اشهر او يقول مكان
اسلمت اليك استسلفتك الخ ويقول القابل وهو البايع
استسلفت او استسلمت منك هكذا او قبلت او رضيت
ويقول الموجب في عقد القرض اقرضتك هذا الدينار او يقول
ملكتك هذا الدينار او انتفع به او تصرف فيه وعليك عوضه
ويقول القابل استقرضت او قبلت ونحوه ويقول الموجب في عقد
الاجارة وهو الموجر اجرتك هذا الدار من الان الى ثلث سنين
بثلثة دنانير او يقول اكريتك هذا الدار الخ ويقول القابل استاجرت
او اكتريت او استكريت هكذا او يقول قبلت ويقول الموجر في اجارة

نفسه اجرتك نفسي للعمل المعلوم في المدة المعلومة على
الاجرة المعلومة ويقول المستاجر استاجرت هكذا ويقول الموجب
في عقد المصالحة صالحتك على هذا البستان بدينار دين
او بعشرة لفظ صالح بعن ويقول صالحتك عن هذا البستان
ح ويقوله القابل قبلت الصالحة هكذا ويقوله الموجب في عقد
الرهن وهو الراهن رهنتك هذا الثوب على مالك على
او ارهنتك بزيادة الهمزة ويقوله القابل وهو المرتهن قبلت
او ارتهنت ويقول الموجب في عقد الهبة وهبتك هذا
ويقول القابل قبلت الهبة ويقول الموجب ملكتك هذا ويقول

القابل

القابل قبلت التمليك ويقول الموجب اعطيتك هذا ويقول
القابل قبلت الاعطاء ويقول الموجب في عقد الضمان وهو
الضامن ضمنت او تكفلت مالك على زيد ويقول القابل وهو
المضمون له قبلت وشبهه ويقول الموجب في عقد الكفالة وهو
الكفيل ضمنت او تكفلت لك نفس زيد من الان الى شهر
ويقول القابل وهو المكفول له ما مر في الضمان واما الحوالة فانما
يشترط فيها رضا الثلاثة اعني المحيل والمحال له والمحال عليه ويقول
الموجب وهو المحيل مخاطبا لزيد احلتك مالك على ذمة عمرو
ويقوله المحال له وهو زيد قبلت ونحوه ثم يقول المحال عليه

ايضا وهو عمرو وانا ايضا قبلت فالموجب واحد والقابل
اثنان ويقول الموجب في عقد الوكالة وهو الموكل وكّلتك في
العمل المعهود او استنبتك ويقول القابل وهو الوكيل قبلت
التوكيل او الوكالة او قبلت مقتصرا عليه او قبلت الاستنابة
ويقول الموجب في عقد النكاح زوّجت موكّلتي زينب موكّلك
احمد على الصداق المعلوم ويقول القابل قبلت التزويج لموكّلي
احمد على الصداق المعلوم او يقول الموجب انكحت موكّلتي
زينب موكّلك احمد على الصداق المعلوم ويقول القابل قبلت
النكاح لموكّلي احمد هكذا وعلم من هاتين الصيغتين ان
لفظ

لفظي التزويج والنكاح قد يتعدّيا الى المفعول الثاني بانفسهما
ويجوز ان يتعدّى لفظ التزويج اليه باللام ايضا او من او بها
ويقول الموجب زوّجت موكّلتي زينب لموكّلك او من موكّلك
او بموكّلك احمد على الصداق المعلوم ويقول القابل ما مرّ ويجوز
ان يتعدّى لفظ النكاح الى المفعول الثاني باللام ايضا او من ويقول
الموجب انكحت موكّلتي زينب لموكّلك او من موكّلك احمد
على الصداق المعلوم ويقول القابل ما مرّ ويجوز في جميع الصيغ
المذكورة تقديم الزوج على الزوجة ويقول الموجب زوّجت
موكّلك احمد موكّلتي زينب على [الصداق] المعلوم ويقول القابل ما مرّ ويجوز

التعبير عن الزوج والزوجة بالضمير ويقول الموجب زوجتها اياه
على الصداق المعلوم او زوجته اياها على الصداق المعلوم
ويقول القابل قبلت التزويج له هكذا وكذا في لفظ النكاح
ويجوز الجمع بين لفظي التزويج والنكاح ويقول زوجت وانكحت
موكلتي زينب موكلك احمد على الصداق المعلوم ويقول القابل
قبلت التزويج والنكاح لموكلي احمد هكذا وفي صيغة النكاح ايضا
متعت
اي ولكن يجوز الاكتفاء بما مر ويقول الموجب في عقد الانقطاع
هنا
نفسي نفسك اي نفسك من الان الى ثلثة ايام بثلثة شاه
مثلا ويقول القابل قبلت التمتيع او التمتع او المتعة هكذا او يقول

بلى

قبلت او قبلت هكذا بحذف المفعول فيهما لكونه معلوما ويقول
الموجب زوجتك نفسي متعة في المدة المعلومة على الاجرة
المعلومة ويقول القابل قبلت التزويج هكذا ولو اجري الصيغة
كلاهما ويقول وكيل المرءة عن قبل موكلتي زينب متعت
نفسها نفس موكلك محمد او من نفس موكلك محمد الخ ويقول
وكيل الزوج قبلت التمتيع او التمتع او المتعة لموكلي محمد هكذا
ويقول وكيل المرءة عن قبل موكلتي زينب متعت نفسها
نفس موكلك متعة الخ ويقول وكيل الرجل قبلت التزويج
لموكلي محمد هكذا ويجوز حذف اسمهما اذا كانا معلومين و لا

والاقتصار على لفظ الموكل والموكله وهكذا في ساير العقود

يجوز ذكر اسم الموكل او حذفه بالشرط ويقول وكيل البايع

عن قبل موكلي زيد بعت موكلك عمرو ما علم بما علم ويقول

وكيل المشتري اشتريت لموكلي هكذا او يحذفان لفظ زيد وعمرو

والبا كما ذكر ويقول وكيل الموجر عن قبل موكلي زيد اجرت

موكلك عمروا هذه الدار الى ثلث سنين بثلثه

دنانير ويقول وكيل المستاجر استاجرت لموكلي عمرو وهكذا

او يسقطان لفظ زيد وعمرو وهكذا في ساير الصيغ المتقدمة

وغيرها ومما كان ضمير الغايب مرادفا لما يرجع اليه ومن

شان

شان المترادف ان يصح اقامته مقام ورد يقر فيصح ان يقيم

العاقد الضماير مقام الظاهر في جميع العقود المسطورة وغيرها

بشرط تقدم المرجع فيجوز التعبير عن الثمن والمثمن والعين الموجرة

ومال الاجارة وغيرها بالضماير وكذا تعبير الموكل بالضمير فيقول

وكيل المرأة في عقد الانقطاع مثلا متعت نفسها نفسه او من

نفسه فيجب وكيل الزوج ويقول قبلت المتعة لها هكذا ويقول الزوج

عند حضور العدلين انت طالق او هذه طالق او فلانة طالق او

زوجتي طالق او يقول وكيله زوجة موكلي طالق او يقول بعد ذكر

الزوجة هي طالق او يقول المرأة المسماة بكلثوم طالق تمت

عبد احقر السادات حيدر الحسيني

صلِّ يا ربِّ على الشمسِ الضحى ° احمدِ المختارِ نورِ الثقلين

وعلى النجمِ العلى بدرِ الدجى ° من عليه الشمسُ ردّت مرّتين

وبشبّيرَ وشبّرٍ [illegible] عزا ° من له الفتحُ ببدرٍ وحنين

وعلى الزهراءِ مشكاةِ الضيا ° كوكبِ العصمةِ امِّ الحسنين

والشهيدينِ السعيدين هما ° للرسولِ المجتبى قرّةُ عين

وعلى المصباحِ محرابِ الدعا ° آدمِ الآلِ عليِّ ابنِ الحسين

وعلى الباقرِ مقباسِ الهدى ° وعلى الصادقِ حقّ دون مين

وعلى الكاظمِ موسى والرضا ° شمسِ طوسٍ وضيا الخافقين

وابي جعفرٍ الثاني التقي ° معدنِ الجودِ سراجِ الحرمين

وعلى الهادي عليٍّ والزكي ° وعلى المهديِّ ختمِ المصطفين

نورِ حقٍّ يقتدي عيسى به ° عجّل اللهُ طلوعَ النيّرين

هم ازاهيرٌ بهم فاحَ الثنا ° هم رياحينُ رياضِ الجنّتين

هم كرامٌ لم يخف قاصدهم ° هم مرامٌ للورى في النشأتين

نظمَ العبدُ قوامٌ لهم ° صلواتٍ لمعةً كالفرقدين

يطلبُ الجنّةَ من صوانها ° لا يساويها بتبرٍ وحسين

سرّه اللهُ بآلِ المصطفى °

والمحبين لهم والابوين °

قال رسول الله صلى الله عليه وآله
عن [illegible] قطع ودل من قطع

[illegible] دنيا عيست [illegible]
از عون خود [illegible]

خواند بسیار میشود و ملائکه در انجا حاضر میشوند
و شیاطین از ان جا دور میشوند و روشنی دهد
ان خانه اهل اسمان را چنانکه کواکب روشنی میدهند
اهل زمین را و خانه که دران خواندن قران نمیشود
و یاد خدا نمیکنند برکت الله خانه کمست و ملائکه از ان خانه
دوری میکنند و شیاطین دران خانه حاضر می باشند
و حضرت صادق ع فرمود که خانه که دران مسلمان قران خوانند
اهل اسمان ان خانه را بیک دیگر مینمایند چنانچه
اهل دنیا ستارهای روشن را بیکدیگر مینمایند
و بسند معتبر از حضرت امام محمد باقر ع منقول است
که هر که قرانرا ایستاده در نماز بخواند حق تعالی بعد
هر حرفی صد حسنه در نامه عملش بنویسد و اگر نشسته
بخواند حق تعالی بعد هر حرفی پنجاه حسنه از برایش
بنویسد و اگر در غیر نماز بخواند بهر حرفی ده حسنه از برای او

بدانکه محسوسات مقدم داشته است و تعریف نکرده است جوابش انکه تعریف محسوسات تعریف معقولات
میشود و اگر تعکس هم میکرد معلوم میشد اما چون محسوس اصل بود او را ذکر کرده است ۱۲

[illegible]

که سبعی بسیار در عبادت کرده باشد و اگر
هزار آیه بخواند برای او قنطاری از نیکی بنویسند
که هر قنطاری پانزده هزار مثقال از طلا باشد
و هر مثقالی بیست و چهار هزار قیراط و قیراطی که
کوچکش مثل کوه احد باشد و قیراط بزرگش مثل ما بین
آسمان و زمین و از حضرت علی بن الحسین ع منقولست
که هر که حرفی از کتاب خدا را گوش دهد بی آنکه
بخواند حق تعالی برای او ده حسنه بنویسد و ده سیئه
از او محو نماید و ده درجه برای او بلند کرداند و من
نمیگویم که همه آیه یا او ابو ثواب میدهند بلکه
بهر حرفی مانند با و تا و هر که حرفی از قرآن نشسته
در نماز بخواند خداوند عالمیان پنجاه حسنه برای او
ثبت نماید و پنجاه گناه از او محو نماید و پنجاه
درجه برای او بلند گرداند و هر حرفی را ایستاده در
نماز

نماز
٢ بخواند حق تعالی صد حسنه برای او ثبت نماید و صد
سیئه از او محو نماید و صد درجه برای او بلند کرداند
و کسی که قرآن را ختم نماید حق تعالی یک دعای مستجاب
باو عطا کند از برای دنیا یا آخرت و حضرت امام موسی
کاظم ع فرمود که اگر کسی بآیه از قرآن پناه برد از شر دشمنان
اگر از مشرق تا مغرب دشمن او باشند از شر همه ایمن
گردد اگر با یقین و اعتقاد بخواند و بسند معتبر از
حضرت صادق ع منقولست که شخصی بحضرت رسول ص
شکایت نمود درد سینه خود را حضرت فرمود که بخوان
قرآن و طلب شفا کن زیرا که حق تعالی میفرماید که قرآن شفا
برد هاییست که در سینهاست و بسند معتبر از
حضرت امیر المومنین ع منقولست که هر که صد آیه بخواند
از هر جای قرآن که باشد و بعد از آن هفت مرتبه
یا الله بگوید اگر بر سنگی دعا کند خدا او را بشکافد

وبسند معتبر از حضرت امام موسی کاظم ع منقولست
که هر که از بلیتر تو سد صد آیه بخواند از هر جای
قرآن که خواهد و بعد از آن گوید اللهم اکشف عنی
البلاء البته خدا آن بلا را دفع نماید و از حضرت
امام محمد باقر ع منقولست که هر چیزی را بهاریست
و بهار قرآن ماه مبارک رمضانست و بسند معتبر
از حضرت رسول ص منقولست که دیوانهائی که در روز
قیامت حساب می کنند سه دیوانست دیوان نعمتهای و دیوان حسنات
و دیوان گناهان پس چون دیوان نعمتها و دیوان حسنا
ت را برابر کنند نعمتها تمام حسنات را فرا گیرد و دیوان
گناهان باقی ماند پس فرزند آدم را طلب کنند که گنا
هانش را حساب کنند در این حال قرآن بهترین صورتها
بیاید و در پیش آن مرد روان شود و گوید خداوندا منم
قرآن و این بنده مؤمن تست که خود را بتعب می انداخت
بتلاوت

بتلاوت من و در درازی شب بترتیل میخواند مرا
و در تهجد میخواند آب از دیده اش جاری میشد خداوندا
او را راضی کن چنانچه مرا راضی کرده پس خداوند عزیز
جبار فرماید که ای بنده من دست راست را بگشا
پس پر کند حق تعالی از رضوان خوشنودی خود
دست راستش را و پر کند از رحمت خود دست چپ او
گوید که اینک بهشت از برای تو مباحست قرآن بخوان
و بالا رو پس هر یک آیه بخواند یک درجه بالا رود و در
حدیث دیگر فرمود که حق تعالی بقرآن خطاب فرماید
که بعزت و جلال خودم سوگند که امروز گرامی دارم هر که
ترا گرامی داشته و خوار کنم هر که ترا خوار داشته
و بسند معتبر از حضرت رسول ص منقولست که فرمود
که قرآن را یاد گیرید بدرستی که قرآن در قیامت
می آید بنزد حامل خود بصورت جوان بسیار خوب

روی وی گویند که متن این قرآن که بسبب نزد شما
بیدار می‌بودی و روزها بسبب روزه خود را
تشنه میداشتی و بسبب کثرت تلاوت قرآن دهان
خشک می‌شد و آب دیدهات جاری می‌شد
امروز با قوام هر جا که می‌روی و هر که تجارتی کرده امروز
از پی تجارت خود می‌رود و من بعوض تجارت جمیع
تاجران برای تو و بشارت باد تو را که بزودی کرامت
الهی بتو می‌رسد پس تاجی می‌آورند و بر سر او می
گذارند و نامه امان از عذاب را بدست راستش
میدهند و نامه خلد بودن در بهشت را بدست
چپش میدهند و دو حله بر او می‌پوشانند و باو
می‌گویند که قرآن بخوان و بالا رو و بعد از آن پدر
بالا می‌رود و پدر و مادرش را دو حله بپوشانند
اگر مؤمن باشند بایشان می‌گویند که این برای آن است
که فرزند

که فرزندان
اند را تعلیم قرآن کرده باشد و حضرت علی ابن الحسین علیهما السلام
منقول است که بر شما باد بقرآن بدرستی که حق تعالی بهشت
را خلق فرموده یک خشت از طلا و یک خشت از نقره
بجای گل مشک خوشبوی بعوض خاک زعفران و بجای
سنگ ریزه مروارید قرار داده مقرر کرده است درجات
را بعدد آیات قرآن کرده است پس کسی که قرآن خوانده باشد
باو می‌گویند که بخوان و بالا رو و هیچکس را در بهشت
درجه از او بالاتر نیست مگر پیغمبران و صدیقان و از
حضرت رسول صلعم منقول است که اشراف و بزرگان
امت من حاملان اند و جمعی که در شب عبادت می‌کنند
و در حدیث دیگر فرموده که حاملان بزرگان اهل
بهشت اند که حق تعالی عذاب نمی‌فرماید دلی را که قرآن
حفظ نماید و بسند معتبر از آن حضرت منقول است از
که اهل قرآن در اعلای درجات بهشت اند بعد

بیغمران پس ضعیف و حقیر مستمد بدان اهل
قرآن وحق ایشان اسهل بدانند که ایشان
نور و حق تعالی امین لیس در ضمن هفت فصل اول
در بیان مخارج حروف بسبب آنکه معرفت مخارج
دانستن اقسام دندانها از جمله لوازم است
تا هر حرف که مخرج او در داخل دندان داشته
باشد بسهولت و آسانی تمام ادا شود بدانکه
اقسام دندانها چهار است اول ثنایا جمع ثنیه است
وآن چهار دندان است از پیش دو از بالا و دو
از پایین دوم رباعیات که جمع رباعیه است
وآن نیز چهار دندان است دو از بالا و دو از
پایین از چهار جانب ثنایا سیم انیاب که
جمع ناب است که آنرا دندان نیش گویند وآن ~~[illegible]~~

هم وان

هم وان چهار دندان است دو از بالا و دو از
پایین از چهار جانب رباعیات چهارم اضراس
که جمع ضرس است وآن نیز سه قسم است اول ضواحک
که جمع ضاحک است که در وقت خنده نمایان
می گردد وآن چهار دندان است دو از اعلی و دو
از اسفل از چهار جانب انیاب دویم طواحن که جمع
طاحن است که آنرا دندان آسیا گویند که چون غذا را
نرم می شود از این جهت طواحن گویند وآن دوازده
دندان است شش از بالا و شش از پایین از چهار جانب
ضواحک از هر جانب سه تا سیم نواجذ که جمع ناجذ
که آنرا دندان عقل گویند که قریب بیست سالگی تا سی
سالگی بیرون آید وآن چهار دندان است دو از بالا و
دو از پایین از چهار جانب طواحن بدانکه مخارج جمع مخرج است
و مخرج مکانی را گویند که حروف از آن تولد کند و حروف
هجی بر وجه اصح بیست و نه است و بنا بر قول اصح مخارج

هفده است اول ابتدای حلق است از جانب
صدر شش وان مخرج همزه و هاء است دوم میان حلق است
وان مخرج عین و حاء مهمله است سیم آخر حلق است وان مخرج
غین و خاء معجمتین است واین شش حرف را حلقی گویند
چهارم اول بیخ زبان است با آنچه برابر آنست از
حنک اعلی وان مخرج قاف است پنجم نیز بیخ زبان است
لیکن بعد از مخرج قاف با اندک فاصله با آنچه برابر اوست
از کام بالا وان مخرج کاف است واین دو حرف را لهوی
گویند ولهات از گوشت پاره ایست که از بیخ زبان
بجانب حلق آویزانست که بفارسی آنرا ملازه گویند
واما قاف را اغلظ گویند وکاف را عکس ی وغلظت
اول لهات گویند که بجانب حلق است وعکس
آخر لهات امی گویند که بجانب دهن است ششم
میان زبانست با آنچه برابر اوست از کام بالا وان مخرج
جیم وشین معجمه و یاء غیر مدی است واین حروف را
شجری گویند

شجری گویند وشجر این جا راه گشادگی دهن است
هفتم اول کناره زبانست که آنرا حافه گویند از جانب
چپ یا راست با آنچه برابر اوست از دندانهای
اضراس وان مخرج ضاد معجمه است واین حرف را اضراسی
وحافی گفته اند حافه کناره زبانرا گویند هشتم
آخر کناره زبان است با آنچه برابر اوست از بیخ
دندانهای بالا وان مخرج لام است نهم سر زبانست
نزدیک بمخرج لام با آنچه برابر اوست از بیخ دندانهای
بالا وان مخرج نون است دهم سر زبانست ومیل از
مخرج نون باندک فاصله با آنچه محاذی وی است از
بیخ دندانهای بالا وان مخرج راء بی نقطه است واین
سه حرف را لثوی گفته اند وبعضی لثوی وذلقی میدانند ولثه
گوشت بن دندانرا گویند یازدهم سر زبانست با بیخ دندانهای
ثنایا علیا وان مخرج طاء مهمله است ودال مهمله وتاء مثنات فوقانیست
واین سه حرف را نطعی گویند ونطع سقف دهان وشکنهای کام بالا است

دوازدهم نیز سر زبانست با سر دو دندانهای پیشین بالا
و این مخرج ذال و ظاء معجمتین و ثاء مثلثه است و این سه حرف را
ذلقی گفته اند و بعضی ذلقی و لثوی می دانند و ذلق کناره و تیزی
هر چیزی را نامند سیزدهم سر زبانست با سر دو دندان ثنایای
سفلی و این مخرج سین و صاد مهملتین است و زاء معجمه و این سه حروف را
اسلی خوانند و اسله باریکی سر زبانست چهاردهم سر دو دندان
پیشین بالاست با شکم لب پایین و این مخرج فاء است پانزدهم
میان دو لب است و این مخرج واو غیر مدّی و باء موحده و میم است
با آنکه در لب و میم از خشکی لب است و در واو لب بهم
نگردد و این حروف را شفوی گویند شانزدهم هوای فضای دهن است
و این مخرج الف و واو مدّی و یاء مدّی است و این سه حرف را هوایی
و جوفی خوانند هفدهم خیشوم است یعنی سوراخ بینی که غنّه از وی
بیرون آید و این مخرج نون و میم است در حال اخفا با غنّه یا ادغام با غنّه
و مراد از غنّه آوازیست که در دماغ پیچیده شود بدانکه آداب
و طریقه در امتحان دانستن مخرج آنست که این حروف را ساکن کنند

و همزه

و همزه متحرک در اول او در آورند و مکرر این حرف تکلم کنند
تا در مخرج خود قرار گیرد مثل اَب و اَت و اَث و علی هذا القیاس
الا حروف المدّه امتحان در این ممکن نیست زیرا که این
مخرج معینی نیست بدانکه حرفهایی که شنیدیت با یکدیگر
دارند ده اند همس و جهر و شدت و رخاوت و استعلاء — صفت اول
و استفال و اطباق و انفتاح و اصمات و اذلاق
بدانکه همس در لغت آواز خفی و ضعیف را گویند
چون حروفی که صفت همس دارند در مخرج [illegible]
و آواز در محل تکلم با این حروف ضعیف می شود
بهم می رسانند از آن جهت این حروف را مهموسه نامیده اند
و حروفی که متصف اند بصفت همس اند مجتمع در — صفت دوم
ستشحثک خصفه و باقی حروف همه متصف بصفت
جهر اند جهر در لغت آواز بلند را گویند و چون حروفی که متصف
بصفت جهر اند آواز در محل تکلم با این حروف بلند می شود
و بستگی بهم می رسانند و جریان ندارد لهذا این

صفت سیم

این حروف را مجهوره گویند و حروفی که متصف
بجهر اند نوزده اند و شدت در لغت سختی را گویند
وحروفی که متصف بصفت شدة اند در مخرج خود
سخت ادا میشوند و باعث حبس صوت میشوند لهذا
این حروف را شدیده گویند و حروفی که متصف اند
بشدت هستند مجتمع در ترکیب اَجِدُ قَطٍ بَکَت

صفت چهارم

وباقی حروف بر دو قسم اند بعضی متصف اند برخاوت
محض و بعضی متصف اند بصفت بین بین یعنی ما بین
شدت و رخاوت و رخاوت در لغت سستی را گویند
وحروفی که متصف برخاوت اند بسستی از مخرج خود
ادا میشوند و باعث حبس نفس نمیشوند و صوت جریان دارد
لهذا این حروف را رخوه گویند و حروفی که متصف بصفت
رخاوت محض اند شانزده حرف اند و حروفی که متصف
بصفت بین بین اند پنج اند مجتمع در ترکیب لم نرع و حروف
این حروف نیز چنان در مخرج خود ادا میشوند که شدید باشند

دند

ونیز چنانکه رخوه ادا میشوند که از رخوه باشند لهذا این حروف را
ما بین رخوه و شدیده نامیده اند پس هرگاه وقف کنی مثلا
بر الحس جریان دارد صوت و نفس محبس نمیشود
زیرا که سین از حروف مهموسه و رخوه است و اگر وقف
کنی بر اضرب و اقتلْ محبس میشود صوت و نفس جریان
هم نمی رساند زیرا که با و دال از حروف شدیده اند
و اگر وقف کنی بر اعلَمْ جریان ندارد صوت و نفس مثل
جریان حروف رخوه دارند و محبس نمیشوند مثل

صفت پنجم

اجتماعیکه با حروف شدیده دارند زیرا که میم از حروف
ما بین شدیده و رخوه است و استعلا در لغت طلب
بلندی کردن است و حروفی که متصف بصفت

صفت ششم

استعلا اند زبان در محل تکلم باین حروف میل بکام
بالای کند لهذا این حروف را مستعلیه خوانند و حروفی که موصوف
اند باستعلا هفت اند مجتمع در ترکیب خص ضغط
قظ و باقی حروف همه متصف اند بصفت استفال و انسفال

در لغت طلب پستی کردن است و چون حروفی که متصف
اند باستفال اللسان در محل تکلم باین حروف میل بکام
پائین می کند لهذا این حروف را مستفله گویند و حروفی
که موصوف اند بحروف استفال بیست و دو حروف اند
صفت هفتم
واطباق در لغت طبق کردن و پوشانیدن است و چون
حروفی که متصف بصفت اطباق اند لسان در محل تکلم با این
حروف کام بالا را می پوشانند لهذا این حروف را مطبقه گویند
و حروفی که موصوف باطباق اند چهار اند مجتمع در کلمه صض
طظ صاد مهمله و ضاد معجمه و طاء مهمله و ظاء مشاله و باقی
صفت هشتم
حروف همه متصف اند بصفت انفتاح وانفتاح در لغت بمعنی
گشوده و جدا شدن است و چون حروفی که متصف بصفت
انفتاح اند لسان در محل تکلم باین حروف از کام بالا جدا میشود
صفت نهم
و کام بالا را نمی پوشاند لهذا این حروف را منفتحه گویند و حروفی که متصف
اند بصفت انفتاح بیست و پنج حروف اند و اذلاق در لغت تیزی و
سبکی است و کناره هر چیزی را نیز ذلق گویند و چون حروفی که
متصف

متصف باذلاق اند بسرعت و سبکی از مخرج خود ادا میشوند
و بعضی از تیزی لسان و بعضی از تیزی شفه و تیزی شفه و
بعضی از سر دندان و شفه ادا میشوند لهذا این حروف را
صفت دهم
مذلقه گویند و حروفی که متصف اند باذلاق شش اند
مجتمع در ترکیب فر من لب و باقی حروف همه متصف اند
باصمات و اصمات در لغت گرانی وضع است و چون حروفی
که متصف باصمات اند بگرانی از مخرج خود ادا میشوند و
ممنوع است در لغت صفت رباعی مجرد و خماسی مجرد که همه
حروف او مصمته باشند و هیچ یک از حروف مذلقه در
وی نباشد و احتراز آن است که اهل لغت عسجد و عسطوس را
عجمی شمرده اند و چون حروفی که متصف اند باصمات گرانی و سنگینی
از مخرج خود ادا میشوند لهذا این حروف را مصمته گویند و حروفی
که متصف اند بحروف اصمات بیست و سه حرف اند بدانکه در
هر حرفی البته پنج صفت از این ده صفت می باشد و نمی تواند بود
که حرفی ممنوع ده صفت در وی موجود باشد زیرا که این ده صفت با هم تا

بابک دیگر ضد اند و اجماع ضدین جایز نیست مثلا مهموسه
ضد مجهوره است و شدیده ضد رخوه است و مستعلیه ضد
مستفله است و مطبقه ضد منفتحه است و مذلقه ضد مصمته است
چون مهموسه با مجهوره جمع نمی توانند شد و شدیده با رخوه جمع
نمی توانند شد و مستعلیه با مستفله جمع نمی توانند شد و مطبقه
با منفتحه جمع نمی توان شد و مذلقه با مصمته جمع نمی توان شد مثلا فا
متصف است بصفت همس پس صفت جهر در وی نیست و متصف است
بصفت رخاوت پس صفت شدت در وی نیست و
متصف است بصفت استفال پس صفت استعلا در وی
نیست و متصف است بصفت انفتاح پس صفت اطباق
در وی نیست و متصف است بصفت اذلاق پس صفت
پس صفت اصمات در وی نیست و قیاس کن بر این جمیع
حروف را این حرف ها البته پنج صفت از این ده صفت
در او موجود است و ممکن است که بعضی از حروف را
این پنج صفت مذکوره صفت دیگر نیز داشته باشد مثلا
بعض

بعضی صفیر داشته باشد و بعضی استطالت و بعضی
صفت دیگر چنانچه بعد از این مفصلا مذکور خواهد
شد و بدانکه این صفات مذکوره را صفات عامه
گویند بواسطه آنکه این صفات عام اند و هر حرف
البته از این ده صفت دارند بخلاف صفاتی که بعد از
این مذکور خواهد شد بواسطه آنکه آن صفات
مخصوص و خواص بحروف مخصوصی چند و تجا
وز از آن حروف نمی کنند چنانچه بعد از این مذکور
خواهد شد بدانکه صفاتی که ضد ندارند با صفات
ما تقدم هفتند اول صفیر دوم قلقله سیم تفشی
چهارم لین پنجم انحراف ششم استطالة هفتم تکریر
بدانکه صفیر در لغت صوتی است که از بهائم صادر
شود مثل حمار و عصفور و غیره و مراد بصفیر در این
مقام صوت ضعیف است که از بیخ دندانها بیرون
آید و این مخصوص صاد و سین مهملتین است و زای
معجمه و قلقله در لغت جنبانیدن و حرکت دادن است

ومراد از این مقام حرکت دادن حرف است از مخرج خود
و حروفی که متصف اند بتقلقل پنج اند مجتمع در ترکیب
قطب جد بدانکه اظهار این صفت در حال وقف بیشتر باید
نمود چنانچه شیخ جزری در مقدمه تصریح باین کرده و
بین مقلقلا ان سکنا وان یکن فی الوقف کان ابینا
بعضی البته روشن کرده اند تقلقل حروف قلقله اگر سا
کن باشد در حال وصل و اگر سکون شان در حال وقف باشد
روشن تر باید ادا نمود و تفشی در لغت افشا کردن است
و منتشر کردانیدن است و مراد اینجا صوت است نزد تلفظ
حرفی که متصف باین صفت است و حرفی که متصف است باین صفت
شین معجمه است موافق مشهور نزد علما این فن زیرا که منتشر میشود
صوت نزد تلفظ باین حروف ظ و ف و لین در لغت بمعنی
نرمیست و متصل در این مقام نرم ادا کردن حرفست
از مخارج خود و حروفی که متصف اند باین صفت واو و یا ساکنین
مسبوق بفتح است و انحراف در لغت بمعنی منحرف شدن است و مراد
در این مقام منحرف شدن حرفست از مخرج خود و حروفی که
متصف

متصف اند باین صفت لام و راء است زیرا که لام منحرف میشود از مخرج
خود بطرف لثه و راء منحرف میشود از مخرج خود بطرف ظهر لثه و استطاله
در لغت بمعنی طلب دراز کردنست و مراد در این مقام دراز شدن
حرفست در مخرج [illegible] حرفی که متصف است باین صفت ضاد معجمه است
زیرا که این حرف مستطیل میشود در مخرج خود تا آنکه متصل میشود بمخرج
لام و تکریر در لغت بمعنی مکرر کردنست و در این مقام تکریر عبارت
از آنکه حرفی که متصف است باین صفت واجب است که رعایت کنند
که مکرر نشود و حرفی که متصف باین صفت است راء مهمله است پس
راء متصف است بتکریر یعنی قابل تکریر است و می باید که احتراز
کنند که مکرر نشود زیرا که واجبست که مکرر واقع نشود چنانچه مکی
تصریح باین کرده است و گفته است واجب است بر قاری اخفا نمودن
تکریر او که اظهار میکنند پس که مرا نبداست راء مشدده
چند براء و مخففه یک راء و این جایز نیست **فصل**
در احکام تنوین و نون ساکن بدانکه تنوین و نون ساکن که بحروف
تهجی میرسد چهار حکم دارد ادغام و اظهار و قلب
و اخفا ادغام کامیست که تنوین یا نون ساکن بحروف
یرملون برسد و لام و راء ادغام بی غنه میشود و در واو و یاء

و میم و نون ادغام با غنه میشود بدانکه شرط ادغام و نون ساکن
در واو و یاء آنست که نون با واو و یاء در یک کلمه نباشند یعنی
نون در کلمه باشد و واو و یاء در کلمهء دیگر که اگر واو و یاء با نون ساکن
در یک کلمه جمع شوند در قرآن عظیم چهار لفظ وارد شده است
واو در دو موضع قنوان و صنوان و یاء در دو موضع دنیا و بنیان
اجماع دارند قراء بر اظهار زیرا اگر ادغام کنند مشتبه بمضاعف
میشود و اظهار وقتیست که تنوین یا نون ساکن بحروف حلق
برسند که آن همزه و ها و عین و حا و غین و خا باشد و قلب در
وقتیست که تنوین یا نون ساکن بها برسد و اخفا وقتیست
که تنوین یا نون ساکن بهای حروف برسد که آن تا و ثا و جیم و دال
و ذال و راء و زاء و سین و شین و صاد و ضاد و طاء و ظاء و فاء و قاف
و کاف باشد و غنه عبارت از صوتیست که در خیشوم و سوراخ بینی
پیچیده میشود والله اعلم **فصل چهارم** در احکام میم ساکن
بدانکه میم ساکن که بحروف هجی میرسد سه حکم دارد که ادغام
و اخفا و اظهار ادغام گاهیست که میم ساکن بمیم برسد مثل
لهم ما یشتهون و اخفا وقتی است که میم ساکن ببا برسد مثل
اتیتکم بسلطان و اظهار وقتی است که میم ساکن بهای حروف
برسد

برسد والله اعلم **فصل پنجم** در احکام راء بدانکه راء بر
دو قسم است متحرک است یا ساکن اگر متحرک باشد اگر مفتوح
یا مضموم باشد مفخم است مثل رَبِّ فَتُوا و رَزَقكُم و اگر مکسور
باشد مرقق است مثل ترتیل و رسل و حبابی و اگر ساکن باشد
یا در وسط کلمه است یا در آخر کلمه اگر در وسط کلمه باشد نظر بما قبلش
باید کرد اگر ما قبلش مفتوح باشد مثل یرجعون یا مضموم باشد
مثل یرزقون مفخم است و اگر ما قبلش مکسور باشد
مرقق است به سه شرط اول آنکه بعد از راء حرف استعلا نباشد
که اگر بعد از راء حرف استعلا باشد مثل مرصادا و قرطاس
راء مفخم و در فرق خلاف است بعضی ترقیق کرده اند گفتند جهت آنکه حرف
استعلاء نیز مکسور است پس راء در میان دو کسره واقع شده است
و حرف استعلاء مانع نتواند بود پس ترقیق باید کرد و بعضی تفخیم
کرده اند بنا بر قاعدهء مذکوره باید دانست که خلافی که مذکور
شد در حال وصل است اما در حال وقف البته مفخم است دوم
آنکه کسرهء ما قبل راء با راء در یک کلمه باشد که اگر کسرهء ما قبل راء
در آخر کلمه باشد و راء در اول کلمهء دیگر باشد مثل ام ارتابوا
والذی ارتضی راء مفخم است و اگر در آخر کلمه باشد مرقق است بلی

از چهار شرط اول آنکه ما قبل را کسره باشد مثل قبل قدیر
دوم آنکه ما قبل را حرف ساکنی باشد مثل خبیر و بصیر سیم
آنکه ما قبل راء حرف ساکنی باشد که قبل از آن حرف ساکن کسره باشد
مثل بِدِ السِّحر مگر آنکه ساکن فاصل حروف استعلا مصر و قطر که در راء آن وقت
ترقیق و تفخیم هر دو جایز است لیکن در مصر تفخیم اولی است
و در قطر ترقیق اولی چهارم آنکه ما قبل راء الف اماله باشد مثل النهار
هست موافق قرائت جمیع از قراء که الف را اماله کنند را مرقق است
اما جماعتی که الف را اماله نمی کنند را مفخم است والله اعلم فصل
ششم در بیان وقف بدانکه وقف در لغت بمعنی بند کردن
و بریدن است و در اصطلاح قراء قطع کلمه موقوف الیه است از ما بعد تا
و در این دو مطلب است مطلب اول در احکام وقف بدانکه قاری را
ممکن نیست که قصه تمام بیک نفس بخواند یا سوره را بیک
نفس بخواند لابد اضطرار وقف باید کرد از جهة استراحت نفس
بدانکه وقف بر چهار قسم است تام و کافی و حسن و قبیح وقف تام آنست
که کلمه موقوف علیه تعلق بما بعد نباشد نه از روی معنا و نه
از روی لفظ مثل وقف بر مالک یوم الدین و ابتداء با ایاک نعبد
مثل وقف بر اولئک هم المفلحون و ابتداء بان الذین کفروا

وتمام

وتام از جهة آنکه گویند کلام در وی تمام است و مطالب به انقطاع در وی
نیست پس در این جا وقف خواه کرد و ابتداء بما بعد آن توان کرد
و اینچنین وقف تام اکثر اوقات در فواصل و روس آی باشد و گاهی
یافت شود مثل از انقضاء فاصله ایه کریمه و جعلوا اعزة
اهلها اذلة تمام شد قول بلقیس از آنکه آخر کلام بالقیس است وکذلک یفعلون
راس آیه است و گاهی یافت شود بعد از انقضاء فاصله مثل ایه
کریمه و انکم لتمرون علیهم مصبحین و باللیل از جهة آنکه
راس آیه مصبحین است و تمام شود کلام نزد قول باری تعالی و باللیل و
مثل علیها یتکئون و زخرفا از جهة آنکه راس آیه یتکئون است
و کلام تمام شود نزد قوله تعالی و زخرفا از جهة آنکه و زخرفا معطوف است
بر سقفا و کافی آنست که کلمه موقوف علیه تعلق بما بعد باشد
از روی معنی نه از روی لفظ مثل وقف بر مما رزقناهم ینفقون
و ابتداء به والذین یؤمنون و مثل وقف بر من قبلک و ابتداء
به و بالآخرة هم کافی از جهة آن گویند که وقف بر وی خوب است
و محاطب کافی است و ابتداء بما بعد آن جایز است و وقف
حسن آنست که کلمه موقوف علیه تعلق بما بعد باشد از روی

لفظا از روی معنا مثل وقف بر الحمد لله و ابتداء برب العالمین
وحسن از جهت آن گویند که معنی مفهوم میشود و وقف حسن مفید است
اما ابتداء بما بعد آن حسن نیست مگر در رؤوس آیت که ابتداء
بآن جایز است و وقف قبیح آن است که تعلق بما بعد از روی
لفظ و معنی دارد باشد و معنی مفهوم نشود مثل وقف بر بسم الله
یا بر ملک از مالک یوم الدین قبیح از جهت آن گویند که معنی مفهوم
نمیشود و فائده بر وقف مترتب نمیشود و مخاطب خبری از این کلام
نمیفهمد و این وقف جایز نیست مگر بضرورت مثل انقطاع نفس
یا نسیان وجوه قرائت و ابتدا بما بعد نتوان کرد بلکه ابتداء اعاده کلمه
موقوف علیه باید نمود مطلب چهارم در کیفیت وقف یا در کلام
عرب وجوه متعدده است اما معمول به نزد قراء چهار وجه است
اسکان و روم و اشمام و ابدال و اسکان عبارت است از ساکن
گردانیدن موقوف علیه و روم عبارت است از اعطاء ثلث
و ترک ثلثین یعنی یک دانگ حرکت را نمودن و پنج دانگ
حرکت را انداختن و چون بعضی از حرکت هست حکم وصل
دارد پس بغیر قصر جایز نیست و اشمام عبارت است

از ضم

است
از ضم شفتین بعد از اسکان حرف پس اگر موقوف علیه یا مفتوح
یا مضموم یا مکسور و علی التقادیر ما قبل حرف آخر موقوف علیه یا
حرف مد و لین هست یا نیست اگر ما قبل حرف آخر موقوف علیه
حرف مد و لین نباشد و موقوف علیه مفتوح باشد اسکان جایز است
و بس مثل کبد و اگر موقوف علیه مکسور باشد اسکان و روم هر دو
جایز است مثل یا لقط و اگر موقوف علیه مضموم باشد مثل
لک الکبر اسکان و روم و اشمام هر سه جایز است و اگر ما قبل حرف
آخر موقوف علیه حرف مد و لین باشد و موقوف علیه مفتوح باشد مثل
عالمین سه وجه جایز است طول و توسط و قصر با اسکان و اگر موقوف علیه
مکسور باشد مثل یوم الدین چهار وجه جایز است طول و توسط
و قصر با اسکان و قصر با روم و اگر موقوف علیه مضموم باشد مثل
نستعین هفت وجه جایز است طول و توسط و قصر با اسکان
و طول و توسط و قصر با اشمام و قصر با روم و وقف ابدال عبارت است
از بدل کردن تای آخر مفتوح در حالت وقف بها مثل الصلوة
و جنة و تقید و بدل کردن تنوین است در منصوب غیر مؤنث
بالف مثل احدا و بدل کردن همزه است در مثل شاء و الماء
بالف در مذهب حمزه و هشام بدانکه اسکان در حرکات

ثلاث جاری میشود و روم در مکسور و مجرور و مرفوع و مضموم
جاری میشود و در مفتوح جاری نمیشود و اشمام خاص بمضموم و
مرفوع است نه در غیر مضموم و مرفوع جاری نمیشود و چون ذکر احکام
وقف طویل الذیل بود و وضع این رساله بر کمال اختصار بود لهذا
این فقیر بحث وقف را بسطی نداده ام در این رساله و این فقیر بحث
وقف را به بسط و طول در رساله حیوة الفؤاد ذکر کرده ام اگر خواهی
در آن رساله رجوع کن والله اعلم

فصل هفتم در احکام مد

بدانکه حروف مد سه است واو ساکن ما قبل مضموم مثل سوء و یا
ساکن ما قبل مکسور مثل جیء و الف مثل جاء بدانکه بعد از این
حروف ثلثه سبب مد نباشد یک الف مد میدهند و این
یک الف مد را مد طبیعی و ذاتی و اصلی گویند و اگر بعد از این حروف
ثلثه سبب مد باشد مد زیاده میشود بقدر چهار الف موافق قرائت
عاصم و سبب بر دو قسم است لفظی است یا معنوی و لفظی نیز
بر دو قسم است همزه است یا حرف ساکن و همزه نیز بر دو قسم است
مقدم است بر حروف مد یا موخر است از حرف مد اگر همزه
مقدم باشد بر حرف مد مثل امنوا و اوتوا و ایمانا جمیع قراء مد
نمیدهند مگر ورش که یک راوی نافع است که بطول و توسط

دهد

و قصر جایز میدانند و اگر همزه موخر باشد از حروف مد یا اینست
که با حرف مد در یک کلمه است مثل جاء و جیء و سوء این را مد متصل
و واجب گویند و یا اینست که همزه با حرف مد در یک کلمه نیست در کلمه آخر است
باین معنی که حروف مد در آخر کلمه است و همزه در اول کلمه دیگر این را مد
منفصل و جایز گویند مثل بما انزل و قوا انفسکم و فی ایمانهم
و اگر سبب مد حرف ساکن باشد پس بدانکه حرف ساکن بر دو قسم است لازم است یا عارض
سکونی لازم است که در حالت وصل و وقف هر دو موجود باشد مثل الم کهیعص
و عارض است که در حالت وقف موجود باشد و در حالت وصل متحرک مثل نستعین
و العالمین که در حالت وقف آخر نستعین و عالمین ساکن است و در حالت وصل متحرک
پس بدانکه سکون لازم بر دو قسم است مدغم و مظهر مدغم اینست که سکون لازم
ادغام در ما بعدش شده باشد مثل دابة و الم و این را مد لازم مدغم گویند و مظهر اینست
که سکون لازم ادغام در ما بعدش نشده باشد مثل یس و ق و القران و کهیعص
و این را مد لازم مظهر گویند و سکون عارض نیز بر دو قسم است مظهر و مدغم مظهر اینست
که سکون عارض ادغام در ما بعدش نشده باشد مثل نستعین و عالمین این را مد عارض
مظهر گویند و مدغم اینست که سکون عارض ادغام در ما بعدش شده باشد مثل قال
لهم و الرحیم ملک موافق قرائت ابی عمرو این را مد عارض مدغم گویند بدانکه اگر

بجای حرف مد حرف لین باشد یا اینست که بعد از آن حروف
لین همزه است یا حرف ساکن اگر همزه باشد و همزه با حرف لین در یک
کلمه باشد اعم از اینکه همزه در طرف واقع شده باشد مثل شیء و سوء
یا در وسط مثل کهیئة الطیر ورش بطول و توسط میخوانند وصلا و وقفا
و اما باقی قراء اگر همزه در طرف واقع شده باشد در حال وصل بقصر میخوانند
و در حالت وقف بطول و توسط و قصر و اگر همزه در وسط باشد مثل
کهیئة الطیر بقصر میخوانند و در حالتین و اگر بعد از حروف
لین حرف ساکن باشد ساکن بر دو قسم است لازم است یا عارض
لازم بر دو قسم است مظهر و مدغم مظهر آنست که حرف ساکن که ادغام
در ما بعدش نشده باشد مثل لفظ عین در اول مریم و شوری
مثل کهیعص و حمعسق پس بدانکه جمیع قراء بطول و توسط ب
خوانند وصلا و وقفا و مدغم آنست که حرف ساکن که ادغام در ما بعدش
شده باشد مثل اتیی و ارنا اللذین موافق قرائت ابن کثیر که
تشدید نون میخوانند پس ابن کثیر بطول و توسط میخواند در حالتین در کلمه‌های
مذکور ثلثه و سکون عارض نیز بر دو قسم است مظهر و مدغم
مظهر آنست که سکون عارض ادغام در ما بعدش نشده باشد

مثل

مثل الخوف والمیت لاجل اینکه جمیع قراء هرگاه وقف با سکان یا اشمام
کنند بطول و توسط و قصر هر سه جایز است و بس و مدغم آنست
که سکون عارض ادغام در ما بعدش شده باشد مثل کیف فعل
والیل لباسا موافق قرائت ابی عمرو بروایت سوسی که با ادغام در فا
ولام در لام میخوانند پس موافق قرائت ابی عمرو طول و توسط و قصر هر سه
جایز است و مد بسبب معنوی مبالغه کردن در نفی است مثل
لا جرم و لا ریب و این مخصوص قرائت حمزه است که در موضع
کلام منفی مد میکنند از جهت مبالغه در نفی و از این جمله است
مد تعظیم در کلمه توحید مثل لا اله الا الله و لا اله الا هو که قراء این منفصل
نیز اینجا مد میکنند بجهت قصد مبالغه در نفی و سبب معنوی نیست
نزد ایشان که لفظی که سبب مد همزه باشد که واقع است بعد از
حرف مد زیرا که اینجا سبب لفظی دارد ثابت نیست زیرا که ایشان قاصران
منفصل اند بلکه سبب نزد ایشان قصد مبالغه در نفی است
بدانکه سبب مد هرگاه متغیر شود از حیث الذات یا از حیث الصفات
خواه حرف و خواه ساکن مد و قصر هر دو جایز است اما مد از جهت
عدم اعتبار به عارض و اما قصر از جهت اعتبار کردن عارض پس

هرگاه وصل کنند میم الم سوره آل عمران را بلفظ جلاله جمیع قراء را دو وجه
جایز است در یای میم مد و قصر و هم چنین از برای ورش در یای میم
الم احسب الناس در حالت نقل حرکت همزه بمیم دو وجه جایز است
مد و قصر و هم چنین مثل هؤلاء ان کنتم موافق قرائت قنبل و قالون که
بتسهیل همزه اولی میخوانند مد و قصر هر دو جایز است و تحقیق در این
مقام آنست که اگر اثر سبب باقی نباشد که سبب از حیث الذات متغیر
شده باشد مثل جاء امرنا موافق ابی عمرو و قالون و بزی که باسقاط
همزه اول میخوانند و مثل الم الله در حال وصل میم بلفظ جلاله
در این حال قصر اولی باشد و اگر چنانچه اثر سبب باقی باشد که سبب
از حیث الصفة متغیر شده باشد مثل هؤلاء ان کنتم
موافق قرائت قالون و بزی که بتسهیل همزه اولی میخوانند که همزه از صفت
خود که تحقیق است متغیر شده مد اولی باشد بدانکه در قرآن
عظیم شش موضع است که همزه استفهام با همزه وصل جمع شده در دو
کلمه الذکرین که در دو موضع در انعام و لفظ الآن است در
دو موضع سوره یونس و لفظ الله است یکی در سوره یونس و دیگری
در سوره نمل که جمیع قراء را دو وجه است تسهیل همزه ثانیه

یا بابدال

با ابدال همزه ثانیه بالف یا بمد اما ابدال اولی است چنانچه شیخ شاطبی
تصریح بآن کرده و ان همز وصل بین لام مسکن و همزة
استفهام فامدد مبدلا فللکل ذا اولی و یقصره الذی
یسهل عن کل کالان مثلا یعنی اگر واقع شود همزه وصل مفتوح
میان همزه استفهام و لام تعریف پس ابدال کنی همزه ثانیه را بالف و مد کنی الف را
و از برای کل قراء ابدال اولی است از تسهیل و قصر میکند آنکسی
که تسهیل میکند همزه ثانیه را از جانب کل قراء مثل الآن بدانکه بعضی از استا
دان گفته‌اند هر جا مد باشد که طول و توسط و قصر در آن جایز باشد
مثل نستعین طول اولی است از توسط و توسط اولی است از طول
بدانکه سبب مد هرگاه حرف ساکن لازم باشد اجماع است قراء را
بر مد آن بر تنبیه اشباع و در آن تفاوتی نیست نزد جمهور و عمل بر آن است
و اما اگر سبب مد سکون عارض باشد مذکور شد که طول و توسط و قصر در آن
جایز است و اما اگر سبب مد همزه متصله باشد که همزه با حرف مد
در یک کلمه باشد مثل جیئ و سوء و جاء پس جمیع قراء اتفاق
دارند بر مد لکن ورش و حمزه بقدر پنج الف مد میکنند و عاصم
بقدر چهار الف و ابن عامر و کسائی بقدر سه الف و نیز کشیده

وابو عمرو وقالون بقدر دو الف ولکن بسبب مد همزه منفصله باشد
مثل بما انزل وقوا انفسکم وفی امها رسولا یتلوا و دوری
مد و عدم مد هر دو تجویز میکنند لیکن اکثر مد را اختیار کنند و دو الف
مد میکنند و سوسی و ابن کثیر مد نمیکنند مگر بعضی از برای تعظیم باسم
هم چنانکه مذکور شد که قاریان منفصل در کلمه توحید مثل لا اله الا الله
و لا اله الا هو مد میکنند از جهت تعظیم و صاحب الف و نافع و ورش
و حمزه مد میکنند بقدر پنج الف و عاصم بقدر چهار الف و ابن عامر و کسائی
بقدر سه الف والله اعلم **فصل هشتم** در بیان کیفیت تعوذ
بدانکه مشهور میان قراء استحباب تعوذ است قبل از قرائت و قراء
جمیع که قائل بوجوب تعوذ شده اند از قرائت و جایز است وقف
و وصل آن بما بعد وی از قرآن خواه بسمله و خواه غیر بسمله و تعوذ
مخصوص باول سوره نیست خواه قاری بسوره ابتدا کند یا سوره نیست و تعوذ نزد
جمیع قراء بعنوان جهر ادا باید نمود چنانچه شیخ شاطبی در حرز الامانی گفته است
اذا ما اردت الدهر تقرأ فاستعذ جهارا من الشیطان
بالله مسجلا یعنی هرگاه اراده کرده باشی در روزگار قرائت را
پس پناه ببر بخدا از شیطان در حالتی که جهر کننده باشی باین تعوذ
وتعوذ

و تعوذ بلکه بعد مطلق یعنی مخصوص نیست در حرز فاتحه یا سوره دیگر
سوره نیست و بعضی نقل کرده اند که نافع تعوذ را در جمیع قرآن اخفا کرده
و خلف از حمزه روایت کرده است که در اول فاتحه تعوذ را بلند گفته
انکار نکرده بر آنکسی که اخفا کرده و نیز آنکس که جهر کرده و در سایر
قرآن نرم گفته و خلاد روایت کرده است که حمزه در جمیع قرآن
تعوذ را بر جهر و اخفا روا داشته اما شیخ شاطبی تصریح کرده که مصنف
این چیزها نسبت بنافع و حمزه داده اند و گفته است که اصح در باب
ایشان نیز جهر است مطلقا و صیغه تعوذ نزد جمیع قراء اعوذ بالله
من الشیطان الرجیم است و اگر از این زیاده نمایند نیز جایز است
چنانچه شیخ شاطبی گفته علی ما اتی فی النحل یسرا و ان تزد
لربک تنزیها فلست مجهلا یعنی تعوذ بلفظی که واقع
است در سوره نحل در حالتی که آسان کننده باشی و اگر زیاده
کنی تو تنزیها پروردگار خود را پس نیستی تو که نسبت داده
شوی بجهل روایت کرده است ابن ... از حمزه که حمزه
میگفت اعوذ بالله السمیع العلیم من الشیطان الرجیم
و ابن دوری نقل کرده اند که دوری میگفت اعوذ بالله العلیم

العظیم من الشیطان الرجیم و از سوسی روایت کرده اند که سوسی
میگفت نستعیذ بالله من الشیطان الرجیم ان الله هو السمیع
العلیم و از ابن کثیر نقل کرده اند که ابن کثیر میگفت اعوذ بالله العظیم
من الشیطان الرجیم و از کسائی و ابن عامر و نافع روایت کرده اند که میگفت
اعوذ بالله من الشیطان الرجیم ان الله هو السمیع العلیم
و از حفص روایت کرده اند که میگفت اعوذ بالله العظیم السمیع
العلیم من الشیطان الرجیم و از ورش روایت کرده اند که میگفت
اعوذ بالله الملک الحق المبین من الشیطان الرجیم
در بیان بسمله فصل نهم در بیان بسمله بدانکه بسم الله گفتن
در ابتدای هر سوره واجب است سوای سوره توبه و در اجزای
سوره قرآنی بغیر سوره توبه این مخیر است در گفتن و نگفتن
اما در اجزای سوره توبه خلافست در میان قراء که آیا بسمله میتوان
گفت یا نمیتوان گفت اقوی اینست که اجزای سوره توبه حکم ابتدای
سوره توبه دارند که بسمله نباید گفت و سوره توبه را اعم از اینکه وصل
کنند سوره ماضیه را باین سوره یا ابتدا باین سوره کنند که بسمله نباید
گفت اما در مابین سورتین فیمابین قرا خلافست بعضی بسمله میگویند

وبعض

و بعضی بسمله نمیگویند بلکه وصل و قطع میکنند یا وصل و سکته
هر دو تجویز میکنند بدانکه در مابین سورتین کسائی و قالون
که یک راوی نافع است و عاصم و ابن کثیر بسمله میگویند چنانچه
شیخ شاطبی تصریح باین کرده و بسمل بین السورتین بسنة
رجال نموها درية وتحملا یعنی بسم الله میگفتند در میان سورتین فالرا
که صاحب با بسنه است عاصم است و کسائی که صاحب را رجال است و نون
که بدل اول نموها است و ابن کثیر که صاحب دال دریة است
و حمزه در میان سورتین وصل فقط جاشد و ابن عامر و ابو عمرو و ورش
که یک راوی دیگر نافع است وصل و سکته هر دو تجویز میکنند
چنانچه شیخ مذکور تصریح کرده و وصلك بین السورتین فصاحة
وصل و اسکتن کل جلایاه حصلا یعنی صاحب فا فصاحة
که حمزه است وصل میکند یعنی آخر سوره ماضیه را متصل باول سوره
آتیه میکند بدون بسمله و ابن عامر که بدل اول کاف کل است
و ورش که بدل اول جیم جلایا است و ابو عمرو که صاحب حا
حصلا است وصل میکنند و معنی وصل مذکور شد یا سکته
میکنند بدون بسمله و سکته عبارتست از قطع صوت بدون

نفس و از ورش منقولست که بسمله بین سورتین میگفته و بعضی
از مشایخ گفته اند که هر کس از قراء مذکوره که در مابین سورتین اختیار سکته
میکرده در مابین ویل و قیامه و انفطار و مطففین و فجر و بلد و عصر
و همزه بسمله میگفته و هر کس اختیار وصل میکرده یا وصل او متعین دانسته
مثل حمزه در میان سوره مذکوره سکته میکرده پس بسمله گفتن در مابین
سور مذکوره فرع اختیار سکته است در مابین باقی سور قرآنی و سکته
کردن در مابین سور مذکوره فرع وصل است در مابین باقی سور
قرآنی بعنوان تخییر باشد هم چنانکه مذکور شد که ابن عامر
و ابو عمرو و ورش قایلند بتخییر میان وصل و سکته در مابین
السورتین یا آنکه وصل بعنوان تحتم باشد هم چنانکه مذکور شد
که حمزه وصل را در مابین السورتین متحتم میداند بدانکه چهار
احتمال متصور است فیمابین سورتین موافق رای اصحاب بسمله
فیمابین سورتین اول وصل طرفین دویم قطع طرفین سیم
قطع اول و وصل ثانیه چهارم وصل اول و قطع ثانیه و وصل طرفین
اینست که وصل کنی آخر سوره ماضیه را به بسمله و بسمله را وصل
کنی باول سوره آتیه و قطع طرفین اینست که قطع کنی آخر سوره

ماضیه

ماضیه را از بسمله و قطع کنی بسمله را از سوره آتیه و قطع اول
و وصل ثانی اینست که قطع کنی آخر سوره ماضیه را از بسمله و وصل کنی
بسمله را بسوره آتیه و این وجوه ثلثه هر سه جایز است اما وصل
اخیر اول است و وصل اول و قطع ثانیه اینست که وصل کنی آخر
سوره ماضیه را به بسمله و قطع کنی بسمله را از سوره آتیه و این
وجه نزد محققین این فن ممنوعست مگر آنکه تعوذ با او جمع
شود که در این هنگام این وجه بوجه جایز میدانند والله یعلم
فصل دهم در بیان ادغام بدانکه ادغام بر دو قسم است صغیر ۱۰
و کبیر صغیر اینست که اول از مثلین یا متقاربین یا متجانسین
ساکن باشد و او را در دویم ادغام کنند و ادغام صغیر بر دو قسم
است متفق علیه و مختلف فیه اما متفق علیه پس آنکه قراء
خلافی نیست در ادغام ذال اذ در ظاء مثل اذ ظلموا و در ادغام
دال قد در تا مثل قد تبین و در ادغام تاء تانیث ساکنه در دال
و طاء مهمله مثل اثقلت دعوا الله و قالت طائفة
و در ادغام طاء در تا مثل احطت و بسطت و فرطتم لیکن
بیان اطباق طاء در امثله مذکوره لازم باشد و در ادغام قاف

در کاف مثل نخلقکم که واقع است در سوره والمرسلات لیکن
در ابقا صفت استعلا قاف و ذهاب آن در کلمه مذکوره خلاف است
هر دو وجه جایز و معمول به است اما ذهاب اولی است و در
ادغام لام در راء مثل بل ربکم و قل ربکم و در ادغام دو مثل
که بهم برسند و اول ساکن باشد خواه در یک کلمه باشد مانند
یدرککم الموت و یوجههه و خواه در دو کلمه باشد مثل
فاضرب به و اضرب بعصاک الحجر و ربحت تجارتهم و بل
لما و هل لك و قل لهم الا که هرجا اول حرف مد باشد که در
این هنگام ادغام نباید کردن مثل فی یوسف و فی یوم و قالوا
وهم الذین و عملوا الصالحات و در مالیه هلك هر دو صورت
اظهار و ادغام جایز است لیکن در وقف کنند و اگر وصل
کنند بی ادغام نکنند و اگر اول حرف لین باشد نیز ادغام باید
کرد مثل عصوا و کانوا و یالیتنی در قرآن بیان نشده و
اما تختلف هیئت پس بدانکه اختلاف کرده اند قرا در اظهار
و ادغام ذال اذ نزد شش حرف که از جیم و زاء معجمه و سین
مهمله و صاد مهمله و تاء مثنات از فوق و دال مهمله گفته مثل
اذ

مثل اذ جعلنا و اذ زین و اذ سمعوه
و اذ صرفنا و اذ تبرء و اذ دخلوا پس نافع مدنی و ابن کثیر مکی و
عاصم کوفی ذال اذ را در هر شش حرف اظهار میکنند و خلاد که یک
راوی حمزه است و کسائی کوفی در جیم اظهار میکنند و بس و در پنج
حرف دیگر ادغام میکنند و در چهار حرف دیگر اظهار میکنند و
ابن ذکوان که یک راوی ابن عامر است در دال ادغام میکنند و بس
و در پنج حرف دیگر اظهار میکنند و ابو عمرو و هشام که یک راوی دیگر ابن
عامر است در هر شش حرف ادغام میکنند بدانکه اختلاف کرده
اند قراء در اظهار و ادغام دال قد نزد هشت حرف که ان جیم و سین مهمله
و شین معجمه و صاد مهمله و زاء معجمه و ذال معجمه و ضاد معجمه و ظاء
معجمه باشد مثل لقد جاءکم لقد سمع الله و قد شغفها و قد صرفنا
و لقد زینا و لقد ذرأنا فقد ضل لقد ظلمك پس قالون که
یک راوی نافع است و ابن کثیر و عاصم دال قد را در جمیع هشت حرف
اظهار میکنند و ورش که یک راوی دیگر نافع است در ضاد معجمه
و در ظاء معجمه ادغام میکنند و در شش حرف دیگر اظهار میکنند
و ابن ذکوان که یک راوی ابن عامر است در زاء معجمه از او اظهار نیز
نقل کرده اند و در چهار حرف دیگر اظهار میکنند بدانکه مثال

زاء منحصر است در یک مثال که آن و لقد زینا السماء است که واقع است
در سوره تبارك و ثانی از برای آن در قرآن مجید واقع نشده هشام که یک
راوی دیگر ابن عامر است اظهار میکند در ظاء معجمه اما خصوص لفظ لقد ظلمك
که واقع است در سوره ص و در بقیه ظاء و هفت حرف دیگر ادغام میکند
و ابو عمرو و حمزه و کسائی الاعلم میکنند در مجموع هشت حرف و بدانکه اختلاف
کرده اند قراء در ادغام و اظهار تاء تانیث در شش حرف که آن جیم و سین
مهمله و صاد مهمله و زاء معجمه و ثاء مثلثه و ظاء مثاله باشد مثل نضجت
جلودهم و انزلت سورة و حصرت صدورهم و خبت زدناهم و
کذبت ثمود و کانت ظالمة و مانند اینها پس قالون و ابن کثیر و عاصم
اظهار میکنند تا را در شش حرف و ورش ادغام میکند در جیم و سین
و ظاء و پس و در پنج حرف دیگر اظهار میکند و ابن عامر اظهار میکند در جیم
و سین و زاء معجمه و در سه حرف دیگر ادغام میکند اما اختلاف کرده اند ابن ذکوان
و هشام در قول باری تعالی لهدمت صوامع پس ادغام کرده است ابن ذکوان
در وجبت جنوبها دو وجه و ابو عمرو و حمزه و کسائی ادغام میکنند تا را در
هر شش حرف بدانکه اختلاف کرده اند قراء در ادغام و اظهار لام هل و بل
در هشت حرف که تاء مثنات از فوق و ثاء مثلثه و سین مهمله و زاء معجمه
و طاء مهمله

و طاء مهمله و ظاء مثاله و ضاد معجمه و نون مثل هل تعلم و هل ثوب
و بل سولت و بل زین و بل طبع الله و بل ظننتم و بل ضلوا و هل
ننبئکم و مانند اینها پس کسائی لام هل و بل در جمیع هشت حرف ادغام میکند
و حمزه تاء مثنات از فوق و ثاء مثلثه و سین ادغام میکند و در پنج
حرف دیگر اظهار میکند اما خلاد که یک راوی حمزه است او در بل
طبع الله که واقع است در سوره نساء هر دو وجه است هم چنانچه در
شیاطین و تحسبن و سبوحا مذکور است و ابو عمرو ادغام میکند لام
هل را در تاء در دو موضع هل تری لهم من باقیة که واقعست در سوره
الحاقه و هل تری من فطور که واقع است در سوره ملك و اظهار
کرده لام هل و بل در بقیه تا باقی حروف هشت گانه و اظهار کرده است
ابو عمرو لام بل و هل را اظهار کرده است هشام لام در نون و در ضاد
و در طاء تا مخصوص هل تستوی که واقع است در سوره رعد و ادغام
میکند هشام لام را نزد بواقی و نافع و ابن کثیر و عاصم و ابن ذکوان
اظهار میکنند لام را در جمیع هشت حرف و الله تعالی اعلم و بدانکه ابو عمرو
و کسائی و خلاد باء موحده را در فاء ادغام میکنند هر جا که واقع
شود مثل و من لم یتب فاولئك او یغلب فسوف

و مانند آن اما خلاد هر دو من لم یتب فاولئک دو جا است
و دیگران با او در فا اظهار می کنند و کسائی فا را در با ادغام می کنند
در کلمه نخسف بهم که واقع است در سوره سبا و دیگران اظهار می کنند
هر جا که واقع شود مثل و من یفعل ذلک و دیگران اظهار می کنند نافع
و ابن کثیر و عاصم لفظ لبثت و لبثت و لبثتم و من یرد ثواب
تا و در تا و دال را در ثاء در این امثله اظهار می کنند هر جا که واقع
باشند و دیگران ادغام می کنند ابو عمرو و هشام و حمزه و کسائی
لفظ اورثتموها که در دو موضع واقع است در سوره طه و انی عذت
بربی که واقع است در سوره غافر و دخان ذال را در تا در این
امثله ادغام می کنند و دیگران اظهار می کنند ابن کثیر و حفص
اتخذ و اتخذتم و تخذت و اخذتم و هر چه از لفظ اتخاذ و اخذ
باشد اظهار می کنند ذال را در تا و دیگران ادغام می کنند و ورش
و ابن کثیر و هشام در کلمه یلهث ذلک ثا را در ذال اظهار
می کنند و قالون را خلاف است و دیگران ادغام می کنند و سوسی
را ساکنه در لام ادغام می کند مثل یغفر لکم و اصبر لحکم
و مانند آن اما دوری را در آن خلاف است با اظهار و ادغام هر دو
قرائت

قرائت کرده است چنانچه در شاطبیه و تیسیر و غیرهما مذکور است
و دیگران اظهار می کنند حفص و ابن کثیر و ابو عمرو و حمزه و قالون نون را
در فاتحه یس و نون والقلم در واو اظهار می کنند و ورش نون را
در واو ادغام می کند در سوره مبارکه یس از این راوی و ورش دو وجه است
در سوره نون والقلم چنانچه در کتب معتبره این فن مسطور و مرقوم
است و دیگران ادغام میکنند نون را در واو در دو موضع نافع و ابن
کثیر و عاصم اظهار میکنند صاد را در ذال در فاتحه مریم و دیگران ادغام
می کنند و حمزه اظهار می کند نون طسم را در میم در فاتحه شعرا و
قصص و دیگران ادغام می کنند و اظهار هم کرده اند یرکب معنا و قالون
و خلاد و ابن عامر و خلف و ورش باء را در میم در کلمه یا بنی ارکب
معنا که واقع است در سوره هود اما بزی و قالون و خلاد
ادغام نیز کرده اند و دیگران ادغام کرده اند باتفاق بدانکه یعذب
من یشاء که واقع است در آخر سوره البقره عاصم و ابن عامر
برفع باء خوانده اند و دیگران بجزم باء و اظهار کرده اند از ساکنین
باء و در میم و ورش باتفاق و از راوی بزی و قنبل دو وجه است
و دیگران از ساکنین که قالون و ابو عمرو و حمزه و کسائی

باشند ادغام کرده اند چنانچه در شاطبیه و تیسیر و غیرهما
مسطور و مرقوم است اما صقلاوی و ابن شریح قطع کرده اند از راوی ابن
کثیر بادغام والله یعلم بحقیقة الامور اما ادغام کبیر آنست که اول
از مثلین یا متقاربین یا متجانسین متحرک باشد و او را ساکن کرده اند
و در دوم ادغام کنند و این ادغام کبیر مخصوص قرائت ابی
عمرو است از قراء سبعه بروایت سوسی و یعقوب از قراء عشره
بدانکه چونکه وضع این رساله بر کمال اختصار بود و مبحث ادغام
کبیر طویل الذیل بود لهذا در این رساله بحث از احکام و موارد
ادغام کبیر نکردیم و فقیر ادغام کبیر را مفصلا در رساله حیوة
الفواد ذکر کرده ام اگر خواهی در آن رساله رجوع کن و بدانکه
عاصم و دیگران از این ادغام کبیر دو کلمه را ادغام کرده اند یکی
تا اول مامکنی که واقع است در سوره کهف که اصلش مکننی بوده است
دو نون اولی مفتوح و ثانیه مکسور پس بدانکه جمیع قراء بغیر از
ابن کثیر نون اول را ساکن می کنند و در دوم ادغام می کنند پس
بنا بر قرائت ایشان ادغام ابن کثیر ما مکننی را داخل در ادغام
کبیر نخواهد بود اما ابن کثیر بادغام نخوانده اند بلکه بر موافق اصل میخوانند که بدون
نون

نون میخوانند که نون اولی مفتوح است و ثانیه مکسور و دیگر
لا تامنا که اصلش لا تامننا بوده است بدو نون اولی مضموم است
و ثانیه مفتوح پس بدانکه جمیع قراء دو وجه میخوانند اول باظهار
و باختلاس حرکت نون اولی و اختلاس در اصطلاح قراء آنست که
دو ثلث حرکت را تلفظ کنند و یک ثلث را اخفا کنند دوم بادغام
که نون اولی را ساکن می کنند و در دوم ادغام می کنند و در تامنا
در حال ادغام اشمام لازم باشد و اشمام در این موضع بهم رسانیدن
شفتین است بعد از اسکان حرف پس بنا بر اشمام ادغام لا تامنا
ناقص باشد بدانکه الف و لام تعریف در چهارده حرف ادغام میشود که
آن تاء مثناة از فوق و ثاء مثلثه و دال مهمله و ذال معجمه و راء مهمله
و زاء معجمه و سین مهمله و شین معجمه و صاد مهمله و ضاد معجمه و طاء مهمله
و ظاء مشاله و لام و نون باشد و این حروف که الف و لام تعریف ادغام کرده
میشود در اینها در اصطلاح قراء حروف شمسی گویند مثل التواب الثواب
الذین الذنب الرئب الزانیة بالساهرة الشاهد
الصادقین الضالین الطیبین الظالمین اللیل الناس و در چهارده
حرف دیگر اظهار میشود که آن همزه و باء موحده و جیم و حاء مهمله

وخاء معجمه وعین مهمله وغین معجمه وفا و قاف و کاف و میم و یاء مثناة
از تحت و واو باشد و این حروف را که الف و لام تعریف اظهار کرده میشود
در اینها در اصطلاح قرا حروف قمری گویند مثل الان البصیر الجحیم
الحکیم الخبیر العلیم الغفور الفاسقین القادر الکافرین
الملائکة الهادی الیسیر الموحد و منذر الامر ظلکم العالی الله یعلم
فصل یازدهم در بیان احکام هاء کنایه بدانکه هاء ضمیر مفرد مذکر غائب
چهار حکم دارد طرفین اش متحرک است یا ساکن یا ما بعدش و قبلش
متحرک است و ما بعدش ساکن یا بر عکس اگر طرفینش متحرک باشد جمیع قرا
صله کرده اند مثل علی بصره غشاوة و اگر طرفینش ساکن باشد هیچ یکی
از قرا صله نکرده اند مثل منه المسیح اگر ما قبلش متحرک باشد و ما بعدش
ساکن باز هیچ یکی از قرا صله نکرده اند مثل به الشهر و اگر ما قبلش ساکن
باشد و ما بعدش متحرک باز هیچ یکی از قرا صله نکرده اند مثل فیه هدی
مگر عبدالله ابن کثیر که یکی از قراء سبعه است که ابن کثیر هائی که ما قبلش
ساکن باشد و ما بعدش متحرک در جمیع قرآن صله کرده اند و مگر حفص
که یکی راوی عاصم است ~~ساکن کرده اند~~ که موافقت کرده است با ابن کثیر
در فیه مهانا که واقع است در سورة فرقان بدانکه حمزه و ابو عمرو
وابو

اقبال

و ابو بکر که یکی راوی عاصم است ساکن گردانیده اند هاء یؤده
الیک و لا یؤده الیک که واقعند در سورة آل عمران و هاء نوله
ما تولی و نصله که واقع اند در سورة نساء و هاء نؤته منها که واقع
است در سورة آل عمران و سورة شوری و هشام که یکی راوی ابن عامر
است و کسائی و حفص که یکی راوی دیگر عاصم است بکسر ها و صله
ها قرائت کرده اند در این امثله مذکوره و قالون که یکی راوی نافع
بکسر ها و عدم صله خوانده است و هشام که یکی راوی دیگر ابن عامر
است بکسر ها و صله خوانده است بکسر ها و عدم صله نیز خوانده است
در این امثله مذکوره و حمزه و ابو عمرو و عاصم ساکن گردانیده اند هاء
فألقه الیهم که واقع است در سورة نمل و قالون بکسر ها و عدم صله
خوانده در این کلمه مذکوره و هشام بکسر ها و صله ها و بکسر ها و عدم
صله ها نیز خوانده است و ابن کثیر و کسائی و ورش و ابن ذکوان
بکسر ها و صله خوانده اند در این کلمه مذکوره و ابو عمرو و ابو بکر
که ساکن گردانیده اند هاء یتقه که واقع است در سورة نور
و خلاد که یکی راوی حمزه است بسکون ها خوانده و بکسر ها
و صله نیز خوانده و قالون بکسر ها و عدم صله نیز خوانده و هشام

بکسر ها و صله و بکسر ها و عدم صله نیز خوانده و ابن کثیر و کسائی
و حفص و ابن ذکوان و خلف که یکی راوی دیگر حمزه است
بکسر ها و صله خوانده اند و حفص بسکون قاف و کسر ها و قصر ها
یعنی عدم صله خوانده و سوسی که یکی راوی ابو عمرو است ساکن گردا
نیده است هاء یأته که واقع است در سورة طه و قالون بکسر ها و عدم
صله و بصله نیز جایز خوانده و هشام بکسر ها و بصله خوانده و بکسر
ها و عدم صله نیز خوانده و ورش و ابن کثیر و دوری که یکی راوی دیگر
ابو عمرو است و ابن ذکوان و حمزه و عاصم و کسائی بکسر ها و صله خوانده اند
و سوسی ساکن گردانیده است هاء یرضه لکم و هشام و دوری
بسکون ها خوانده اند و دوری بضم ها و صله نیز خوانده و هشام
بضم ها و عدم صله نیز خوانده و نافع و حمزه و عاصم بضم ها و عدم صله
خوانده اند و ابن کثیر و ابن ذکوان و کسائی بضم ها و صله خوانده اند
و هشام ساکن گردانیده است هاء خیرا یره و هاء شرا یره
که واقع است در سورة اذا زلزلت و دیگران بضم ها و صله خوانده اند
اما ان لم یره احد که واقع است در سورة بلد جمیع قرا صله کرده اند
و ابو عمرو و لفظ ارجه که واقع است در سورة اعراف و شعرا بهمزه و ضم ها و عدم صله
قرائت

قرائت کرده است و ابن کثیر و هشام و ضم ها و صله قرائت
کرده اند و ابن ذکوان بهمزه و کسر ها و عدم صله قرائت کرده است
و عاصم و حمزه بسکون ها و عدم همزه قرائت کرده اند و قالون بکسر ها
و عدم صله و عدم همزه قرائت کرده است و ورش و کسائی بکسر ها و صله
ها و عدم همزه قرائت کرده اند والله یعلم فصل دوازدهم
در بیان کیفیت تکبیر بدانکه تکبیر گفتن از سورة و الضحی تا آخر
قرآن سنت است و سبب ورود تکبیر آنست که چون مبداء حال سید
عالم اظهار دعوت نمود و خلایق را بدین اسلام خواند اهل مکه رسولی
به مدینه فرستادند که شخصی در میان ما پدید آمده نام وی محمد ابن عبدالله
است در کمال عقل و فطانت و حسب و نسب از همه بهتر و خلق
و احسان وی بنهایت رسیده و لیکن دعوی نبوت میکند که آباء
ما باطل دینی بوده اند و ما را بوی میخوانند و حقیقت حال وی
بر ما مشتبه است و شما کتابها خوانده اید و حقیقت احوال وی
دانسته اید ما را خبر دهید که شما در کتاب خود نام وی دیده اید
مرد را خوانده اید در جواب فرستادند که در جمیع کتابهای خود نام وی
اینچنین دیده ایم و پیغمبر آخر الزمان با صفات او خبر داده اند و اکنون وقت

ظهور انست شاید که ان مرد این شخص باشد وی را بهمین مسئله تجربه
کنید یکی قصه اصحاب الکهف دویم حکایت ذی القرنین سیم حکایت
روح جواب دهد یا هیچ کدام جواب نده هد سو نیست و اگر
دو جواب گوید و دیگری جواب نده هد بدانید که او رسول خدا است
وانچه بگوید حق است و صدق و راست که در کتب موصوف
و منعوت است چون رسول این پیغام و علم او را داشت او سوالات
بر خواستند و نزد پیغمبر آمدند و این سه مسئله را از او سوال
کردند آنجناب فرمودند که انما انا بشر مثلکم زیرا وحی ام مثل
شما و حی عز عزایم علم نجیبت سید اعقبکم امروز بروید و فردا
بیائید تا جواب شما را بگویم و جهت آنکه حضرت کلمه ان شاء
الله در عقب آن نگفته بود تا پانزده روز و بروایت
دیگر یازده روز جبرئیل نیامد بقول اشهر چهل روز
آنحضرت از این معنی بسیار دلتنگ بود و کفار زبان تعرض
دراز کردند و گفتند خدای محمد وا گذاشت و او را دشمن گرفت
حضرت از طعن دشمنان محزون گشت و بر کوه حرا آمد و سر بر زمین
نهاد و گفت خداوندا تو عالمی باینکه دشمنان چه میگویند هنوز
سر

سر از سجده برنداشته بود که جبرئیل ع فرود آمد لذا او پرسید
که چه بود در این مدت نیامدی که بغایت مشتاق تو بودم او این آیه
بر او خواند که وما نتنزل الا بامر ربک بعد از آن این آیه دیگر که
ولا تقولن لشیء انی فاعل ذلک غدا الا ان یشاء الله و قصه
اصحاب الکهف و ذی القرنین بطریق تفصیل که در سوره کهف خداوند عالمیان
بیان کرده است و در جواب سوال از حقیقت روح این آیه بود و در
که یسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربی و بجهت رد کفار
که قائل این قول بودند که خدای تعالی محمد را وا گذاشت سوره والضحی
بر او نازل شد والضحی واللیل اذا سجی ما ودعک ربک
وما قلی یعنی وا نگذاشت ترا پروردگار تو و دشمن نگرفت ترا
بلکه حبیب خدائی و برگزیده کبریائی و تا زندگی تو باشد هرگز وحی از تو
منقطع نخواهد شد و همیشه ظهیر و معین تو باشد در دنیا وللآخرة
خیر لک من الاولی یعنی هر آینه سرای دیگر بهتر است مر ترا
از این سرا یعنی کرامت خدای تعالی بتو در آخرت بهتر است از کرامت او
بتو در دنیا چرا آخرت باقیست و خالص از شوائب و دنیا فانیست
و مشوب بمصائب پس گفت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله الله اکبر

از شعف و خوشحالی از جهت تکذیب کردن خدای تعالی کفار را و بعض
از شراح شاطبیه و شیخ نعودی مصنف مصباح الداهل روایت
کرده اند که سبب ورود تکبیر اینست که روزی شخص خوشه انگوری
در اوائل رسیدن انگور که انگور نوبر بود از برای حضرت بهدیه فرستاد
پس سائل آمد و گفت اطعمونی من فضل ما رزقکم الله یعنی اطعام
کنید مرا از زیادتی چیزهائی که خدای تعالی روزی کرده است شما را
پس آنجناب خوشه انگور را بآن سائل داد پس سائل از خدمت آنجناب
بیرون رفت پس شخصی از صحابه بان برخورد و آن خوشه انگور را از آن سائل
خرید بخدمت آنحضرت بعنوان هدیه آورد باز آن سائل باز گشت و سوال
کرد باز آنحضرت خوشه انگور را بآن سائل عطا فرمود و چون آن سائل
از خدمت سید کونین و رسول ثقلین بیرون آمد پس شخص دیگر از صحابه
بان سائل برخورد و آن خوشه انگور را از آن سائل خرید و خدمت حضرت
بعنوان هدیه آورد باز آن سائل برگشت و بخدمت حضرت آمد
و سوال کرد پس آنحضرت فرمودند که انک ملح یعنی حضرت جبرئیل
خطاب کرد که تو سماجت داری در سوال و منع کرد سائل را پس جبرئیل
و وحی منقطع شد از سید عالم پس کفار گفتند که قلی محمدا ربه یعنی
خدا

خدا وداع کرد پیغمبر را پروردگار او یعنی دیگر وحی باو نازل نخواهد شد
پس جبرئیل نازل شد و سوره والضحی را آورد که ما ودعک ربک وما قلی
یعنی وداع نکرد ترا پروردگار تو و دشمن نشد ترا پیغمبر خدا
گفت الله اکبر قبل از قرائت سوره از جهت تکذیب خدا مر کفار را و
امر کرد صحابه را که هر گاه بسوره والضحی برسند تکبیر بگویند و هم چنین
در ابتدای هر سوره که بعد از این سوره است تا آخر قرآن اما اکثر مفسرین
شیعه روایت اول را در سبب نزول این سوره ایراد نموده اند و بر این
تقدیر پس بود تکبیر آخر قرائت جبرئیل و اول قرائت حضرت
و از اینجا است که خلاف شده میان قراء که آیا تکبیر را از اول والضحی
باید گفت یا از آخر والضحی پس جماعتی نظر بقرائت حضرت کرده اند که
تکبیر حضرت در اول والضحی بود گفته اند که تکبیر را از اول والضحی
باید گفت و جماعت دیگر ملاحظه قرائت جبرئیل کرده اند که چون تکبیر
حضرت بعد از قرائت کردن جبرئیل بود سوره والضحی را گفته اند
که تکبیر بعد از سوره والضحی باید گفت و فائده در این ظاهر
میشود که اگر از اول والضحی ابتدا شود گفته میشود تکبیر در اول
هر سوره که بعد از این سوره است تا اول سوره ناس و اگر از آخر

والضحی ابتدا شود گفته میشود تکبیر بعد از هر سوره تا آخر ناس
و ظاهر نیز این فقیر وجه اول است و بدانکه اکثر علمای این فن ابتدای
تکبیر بنحو یکه مذکور شد نسبت با بن کثیر داده اند بروایت بزی
چنانچه شیخ شاطبی تصریح کرده و قال به البزی من آخر الضحی وبعضهم
من آخر اللیل وصله یعنی قائل شده است بتکبیر بزی از اول
والضحی تا آخر قرآن و بعض نسبت تکبیر داده اند به بزی از آخر لیل
که اول والضحی باشد تا آخر قرآن منقولست از بزی که گفت قرائت
کردم بر عکرمه ابن سلیمان و عکرمه ابن سلیمان گفت قرائت کردم بر
اسماعیل بن عبدالله وقتی که رسیدم بسوره والضحی گفت تکبیر
بگو از ابتداء این سوره و هم چنین هر سوره که بعد از این سوره است
تا آخر قرآن بواسطه آنکه من قرائت کردم بر عبدالله ابن کثیر وقتی که
رسیدم بسوره والضحی امر کرد بتکبیر تا آخر قرآن و ابن کثیر خبر
داد مرا که او قرائت کرد بر ابن مجاهد و ابن مجاهد امر کرد ابن کثیر
که تکبیر بگوید از اول والضحی تا آخر قرآن و ابن مجاهد گفت از
برای ابن کثیر که من قرائت کردم بر ابن عباس و ابن عباس امر کرد
مرا بتکبیر از سوره والضحی تا آخر قرآن و ابن عباس گفت از برای

ابن

ابن مجاهد من قرائت کردم بر ابی ابن کعب مرا امر کرد بتکبیر از سوره
والضحی تا آخر قرآن و ابی ابن کعب گفت از برای ابن عباس که من قرائت
کردم بر رسول صلعم مرا امر کرد بتکبیر از سوره والضحی تا آخر قرآن و بعضی
از قرائت استخبا تکبیر و بقنبل نیز داده اند چنانچه شیخ شاطبی تصریح
کرده وعن قنبل بعض بتکبیره تلا یعنی بعضی از استادان
تلاوت کرده اند تکبیر را از جانب قنبل و نسبت تکبیر بقنبل
نیز داده اند و بزی در کامل نسبت تکبیر بجمیع قراء نیز داده است و بعضی
از قراء تهلیل زیاده کرده اند قبل از تکبیر چنانچه شیخ شاطبی تصریح
کرده فقل لفظ الله الله اکبر وقیل قبله التهلیل لا اله الا الله فقط
یعنی بگو که صیغه تکبیر الله اکبر است و قیل از تکبیر زیاده کرده است
حسن این جناب ابن بزی از جمله عبارت لا اله الا الله باشد و بعضی تحمید
نیز زیاده کرده اند بعد از تکبیر پس جمیع این روایات این است
که گفته شود لا اله الا الله والله اکبر ولله الحمد و در بین سورتین در
حالت تکبیر هشت وجه متصور است شش وجه حسن و مقبولست
و دو وجه ممنوع و مردود است اول قطع آخر سوره ماضیه است
از تکبیر و قطع تکبیر است از بسمله و قطع بسمله است از سوره

اتیه دوم وصل آخر سوره است بر تکبیر و وصل تکبیر است بر بسمله ٢
و وصل بسمله است بسوره اتیه سیم قطع آخر سوره ماضیه است از تکبیر ٣
و وصل تکبیر است به بسمله و وصل بسمله است بسوره اتیه چهارم وصل ٤
آخر سوره ماضیه است بتکبیر و قطع تکبیر است از بسمله و وصل بسمله
است بسوره اتیه پنجم وصل آخر سوره ماضیه است بتکبیر و قطع تکبیر است ٥
از بسمله و قطع بسمله است از سوره اتیه ششم قطع آخر سوره
ماضیه است از تکبیر و قطع تکبیر است از بسمله و وصل بسمله است ٦
بسوره اتیه این شش وجه حسن و مقبولست هفتم وصل آخر سوره
ماضیه است بتکبیر و وصل تکبیر است به بسمله و قطع بسمله است ٧
از سوره اتیه هشتم قطع آخر سوره ماضیه است از تکبیر و وصل تکبیر است
به بسمله و قطع بسمله است از سوره اتیه این دو وجه مستکره است نزد علمای ٨
این فن چنانچه شیخ شاکر در شرح طیبه تصریح کرده بدانکه هرگاه وصل کنی
تکبیر با آخر سوره ماضیه پس اگر آخر سوره ماضیه ساکن باشد کسره
میدهی آخر سوره را از جهت التقاء الساکنین مثل فحدث الله اکبر و
فارغب الله اکبر و اگر آخر سوره منون باشد کسره میدهی تنوین را اعم از اینکه حرف
منون مفتوح باشد یا مضموم یا مکسور مثل توابا الله اکبر ولخبیر الله اکبر

ولی

ومن مسد الله اکبر و اگر آخر سوره ساکن منون نباشد بلکه متحرک باشد پس بدانکه
آخر سوره یا مفتوح است یا مضموم یا مکسور پس بر تقدیر حرکات ثلاث
در حالت وصل تکبیر باقی میگذاری مفتوح مثل حسد الله اکبر و مضموم
مثل الابتر الله اکبر و مکسور مثل والناس الله اکبر و اگر آخر سوره هاء کنایه باشد
که در حالت وصل صله کرده میشود در او حذف کرده میشود او از جهت التقاء
ساکنین مثل ربه الله اکبر و شر ایره الله اکبر و در جمیع سور مذکوره حذف
کرده میشود همزه وصله که در اول لفظ الله است بدانکه سنت است که هر گاه
ختم کنی قرآن را از الکتاب ابتدا کنی و تلاوت کنی تا پنج آیه از سوره
بقره که هم المفلحون باشد تا آنکه عمل کرده باشی بحدیث افضل الاعمال الحال
المرتحل روایت کرده شده است که حضرت رسالت پناه صلعم سئوال کرده شدند
که ای الاعمال افضل یعنی در بیان اعمال کدام عملی افضل است از عملهای دیگر
در جواب فرمودند الحال المرتحل صحابه عرض کردند و گفتند ما الحال المرتحل یعنی
چه چیز است یعنی الحال المرتحل الخاتم المفتتح یعنی کسی که قرائت ختم کند در
و افتتاح بختم دیگر کند معنی حال نزول کننده است و معنی مرتحل کوچ
کننده که تشبیه کرده شده است قاری در حدیث هر گاه قرآن را ختم کند
و ابتدا کند بسوره الحمد بمسافری که نزول کند بمنزل و از منزل کوچ کند

ازان منزل واراده قطع منزل دیگر داشته باشد روایت شده است
از ابن عباس و ابن عباس روایت کرده است از ابی بن کعب که حضرت رسول صلعم
بودند که هرگاه از قرائت سوره ناس فارغ میشدند قرائت میکردند از
فاتحة الکتاب تا هم المفلحون از سورة البقره چنانچه شیخ شاطبی تصریح کرده است
اذا کملوا فی اخر الناس فاقرءوا مع الحمد حتی المفلحون توسلا یعنی هرگاه
قراء مکه تکبیر میگفتند در آخر سوره ناس و سوره ناس ختم میکردند قرائت
میکردند الحمد تا مفلحون از سوره بقره بعد خمس کو عینی لاز جهته توسل بحدیث
افضل الاعمال و چنانچه حافظ علی در قصیده ظاهر تصریح کرده و ام الکتاب
اقرء الی المفلحون ان اردت ارتحالک بعد حالک منزلا یعنی
هرگاه ختم کنی قران و پس قرائت کنی سوره الحمد تا مفلحون از سورة البقره
اگر اراده داشته باشی تو کوچ کردن و بعد از نزول کردن تو منزلرا
عند نزول در این مقام عبارت است از ختم کردن قران و منزل کوچ
عبارت است از ابتدا کردن بسوره الحمد و شروع کردن
بختم دیگر و صاحب تیسیر و صاحب مطلع
مبسوط و غیر ایشان نیز در کتب خود تصریح
باین مذکور شد کرده اند بتحقیق
الامر الواحد

